

Skiftende skrivekulturer og elevpositioneringer ved overgangen fra grundskole til gymnasium

Ellen Krogh

Professor, Syddansk Universitet og Linnéuniversitetet

Högre seminariet, Institutionen för svenska och flerspråkighet,
Stockholms Universitet 4. februar 2015

Projekt Faglighed og skriftlighed

- Grundantagelse:
Elever lærer sig fag gennem skrivning og skrivning gennem fag.
- Relevans:
Skriftlighedens eksplosivt voksende betydning.
- Finansiering af Det Frie Forskningsråd 2010-2015:
Eksplorativ forskning.
- Det særlige:
Etnografiske længdestudier
Det systematiske elevperspektiv.

Datagrundlaget

Skoler

- 3 folkeskoler, en sjællandsk, to jyske
- 18 gymnasieskoler - 9 jyske og 9 sjællandske
10 stx, 3 hf, 3 hhx, 3 htx

Elever

- I længdestudierne: 20 elever/kursister
- Elever i 3 niendeklasser
- Elever/kursister i 6 gymnasieklasser (deltagere i kortere undervisningsforløb samt anonyme forfattere til eksamenstekster).

Den udvidede skriveopgave

- Hvad vil det sige at blive endnu bedre til at udtrykke sig skriftligt?
- Hvilke skriftlige ressourcer er det vigtigt for eleverne at udvikle?
- Skolens udvidede skrivedidaktiske opgave:
 - Ny skriftlighed → faglig skriftlighed, men også elevens studieforberedende skriveprojekt
 - Digital kommunikationsteknologi → akademisk skriftlighed, men også en eksplosion af andre genrer og udtryksformer.

Skriveridentitet og stemme

- Elever lærer af skrivning når de kan identificere sig med skriveprojektet, og når de har en egen stemme i teksten.
- Skrivning er identitetsarbejde.
- En egen stemme er udtryk for en investering i stoffet og i skrivningen.
- Stemmer kan trænes og udvikles i faglig skrivning som bærere af faglig autoritet.
- Stemmer og udtryksressourcer kan udbygges i eksperimenterende, kreative opgaver hvor det er muligt at skrive sig ud over kanten af det kendte.
- Skriverudvikling ser ud til at gå forud for skriveudvikling.

Hovedfund: Skriveridentitet og stemme

- Skriverudvikling ser ud til at gå forud for skriveudvikling.
- Elever lærer af skrivning når de kan identificere sig med skriveprojektet, og når de har en egen stemme i teksten.
- Skrivning er identitetsarbejde.
- En egen stemme er udtryk for en investering i stoffet og i skrivningen.
- En egen stemme kan være del af et *vi* som i ansvarlig samskrivning.
- Stemmer høres og læses i sproglige, indholdsmæssige og tekstuelle valg.
- Stemmer kan trænes og udvikles i faglig skrivning som bærere af faglig autoritet.
- Stemmer og udtryksressourcer kan udbygges i eksperimenterende, kreative opgaver hvor det er muligt at skrive sig ud over kanten af det kendte.

Overgangen fra folkeskolen

- Fra folkeskolens fortællende, kreative skrivning med udgangspunkt i personlige holdninger og hverdagserfaringer - til gymnasiets kritiske, sagligt argumenterende skrivning med udgangspunkt i tekster og faglig kundskab.
- ”Jeg synes bare man lærer at se mere kritisk på tingene. Også tit når man læser tingene, så skal man ikke bare tro på det.”
- Unødvendigt dramatiske og frustrerende overgangserfaringer.
- Overgange kan være en frugtbar ny start og lærerig omorganisering af erfaring og kundskab: ”Det er en helt anden verden. Og jeg kan lide det.”

Den faglige skrivning

- De faglige skrivekulturer stor betydning for elevernes møde med fagene og for deres oplevelse af hvordan de klarer sig
- Fysiknørden Amalie der taber sin naturvidenskabelige interesse i htx. Rasmus der begejstres over en ny form for matematik i virksomhedsøkonomi på hhx. Daniel der står helt af i Kultur- og samfundsfagsgruppen på hf. Jens, den evige 7'er i dansk.
- 'Alle lærere er skrivelærere' – realiseres kun i modereret form
- Lærere i "indholds-fag" har ofte primært fokus på fagligt indhold i elevtekster. Der savnes opmærksomhed på elevernes skriftlige læreprocesser.
- Metarefleksion og kulturændringer i de faglige skrivekulturer.

Eksamensorientering

- Vægtningen af eksamensgenrer og eksamenstræning i undervisningen.
- Positionerer eleven som en der skal dokumentere hvad han/hun har lært, og skjule sine faglige svagheder.
- Mere plads til undersøgende og afsøgende skrivning hvor usikkerhed er en faglig dyd og kundskab er skrivningens formål, også for eleverne.
- Undersøgende og eksperimenterende skrivning skaber rammer for fagligt og sprogligt engagement. Skriverudvikling driver skriveudvikling.

Samskrivning – didaktiske muligheder

- Elever skriver vældig meget sammen både i skolen og uden for skolen
- Den lange tradition i de naturvidenskabelige fag for gruppevise forsøg og samskrivning af journaler og rapporter
- De digitale forandringer af samskrivningens former og mulighederne for deling af kundskab og tekst
- Et underdidaktiseret felt med store potentialer.

Respons på elevskrivning

- Skriveprocesserne og læreprocesserne ind i undervisningen
- Uhensigtsmæssige og vilkårlige elevstrategier
- Forskellige typer af lærerkommentarer:
 - At sammenblende fejldiagnosticering og lærefokuseret respons
 - Den brugbare respons der udpeger handlemuligheder
 - Behovet for respons på intention og ræsonnement
 - Fryden og ligeværdigheden når der er en oprigtig læser.

Brugsorienteret skrivning

– et udvidet procesbegreb

- Endnu et underdidaktiseret område:
den usynlige, brugsorienterede skrivning
- Et erfaringsværksted for faglig skrivning
- En udvidet procesdidaktik:
kommunikative kæder hvor kundskab fordybes og forædles, og
hvor elevernes selvregulerede tænkeværktøj spiller en vigtig rolle
 - Som appropriering og kreative bidrag til faglige læreprocesser
 - Som trappetrin til større skriftlige produkter.
- Understøtte og synliggøre progressionen i elevernes eget læringsarbejde.

Relevans og formål

Skrivning er en nøglekompetence i dagens samfund. En vigtig baggrund herfor er den teknologiske udvikling i kommunikationsmedierne som grundlæggende har ændret skriftlighedens karakter og praksisformer, og som har øget skriftlighedens udbredelse og betydning dramatisk.

Der mangler systematisk viden om hvad dette betyder for den enkelte i et læringsbiografisk perspektiv, og hvordan udfordringen håndteres i fag og uddannelser.

Formålet med projekt *Writing to learn, learning to write* er at belyse disse spørgsmål gennem en kvalitativ undersøgelse af skriftbrug i gymnasiale uddannelser hvor studier med et longitudinalt elevperspektiv forbindes med tværgående studier i centrale fag og faglige samspil.

Målet er at skabe viden om hvordan elever lærer sig fag gennem skrivning og skrivning gennem fag, og ad hvilke veje de udvikler skrivekompetencer gennem gymnasieuddannelsen.

Baggrund

- Uddannelsespolitisk fokus på skriftkyndighed som en integreret del af faglig læring
 - CoE 2010
 - Kunnskapsløftet 2006
 - DK: gymnasiereform 2005: ”ny skriftlighed” – forskningsbehov
- Forskning: Diskursiv vending i fagdidaktikken (Ongstad 2004)

Faglighed og skriftlighed

- Pilotstudie 2009-2010: 9. klasse
- Projekt i fuld skala 2010-2014, finansieret af Det Frie Forskningsråd: gymnasieniveau, 10 forskere
 - Tværfaglig og tværinstitutionel forskergruppe
 - Internationalt forskerpanel
- Mål: at undersøge hvordan elever
 - lærer fag gennem skrivning og skrivning gennem fag
 - udvikler skrivekompetencer og skriveridentiteter gennem deres gymnasieuddannelse

Design

Længdestudier i et elevperspektiv

- 6 elever på 5 forskellige skoler i alle fag: 1+3 år
- 1 elev på endnu en skole i alle fag: 1+1 år

Længdestudier med kortere tidsramme og fokus på udvalgte fag

- Faggrupper på hf (fagligt samspil): 4 elever på 1 skole, 2 år
- Matematik: 8 elever på 4 skoler, 1 år
- Religion: 1 elev på 1 skole, 1 år

Tematiske studier i et fagperspektiv

- Dansk, fremmedsprog, samfundsfag, matematik, biologi, religion, faggrupper hf
- Genreskrivning i dansk på de fire gymnasiale uddannelser

Elevdeltagere: 20

Skoler: 13, fordelt på fire gymnasiale uddannelser

Datagrundlag

- Klasserumsobservationer, feltnotater
- Skriveordrer
- Elevtekster (skriftlige opgaver og notater)
- Lærerkommentarer og –rettelser
- Kontekstuelle data (uformelle samtaler, dokumenter)
- Interview med elever (og lærere)

Teori og analysebegreber I

Skrivning: Literacies/skriftbrug som social praksis (Barton, Kress)

- Skrifthændelser og skrivehændelser
- Skriftpraktikker
- Skriftkulturer

Skriver og skriverudvikling: Identifikationer og identiteter – socialt mulige selvheder (Ivanič)

- Selvbiografisk skriverveselv
- Diskursivt selv
- Forfatterselv

Teori og analysebegreber II

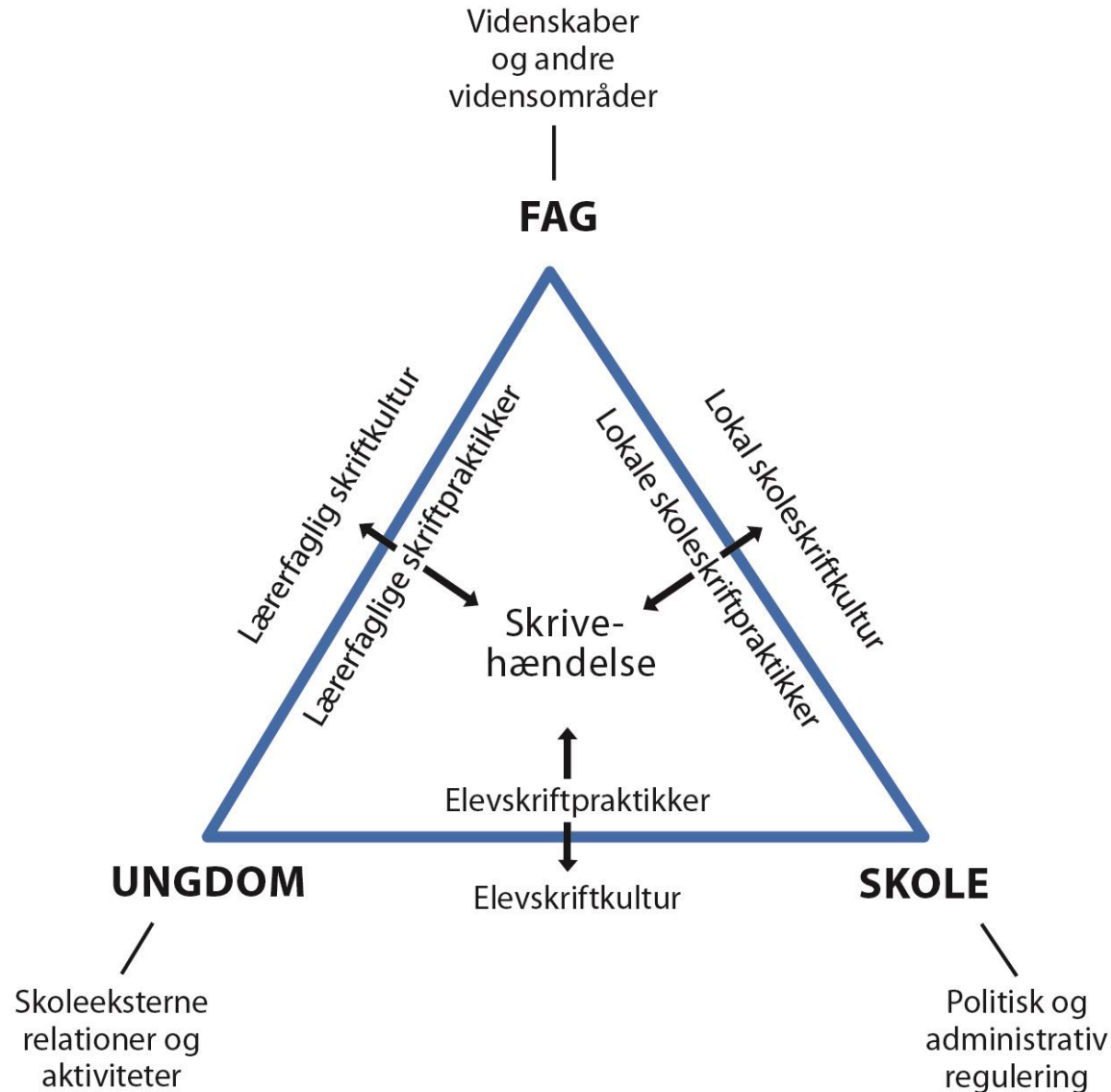
Tekst: Medierende redskaber (Vygotsky, Wertsch, Blåsjö)

- Tekst
- Skrivehandling (Berge, Evensen)
- Diskurs (Gee, Fairclough)
- Genre (Bakhtin, Halliday)

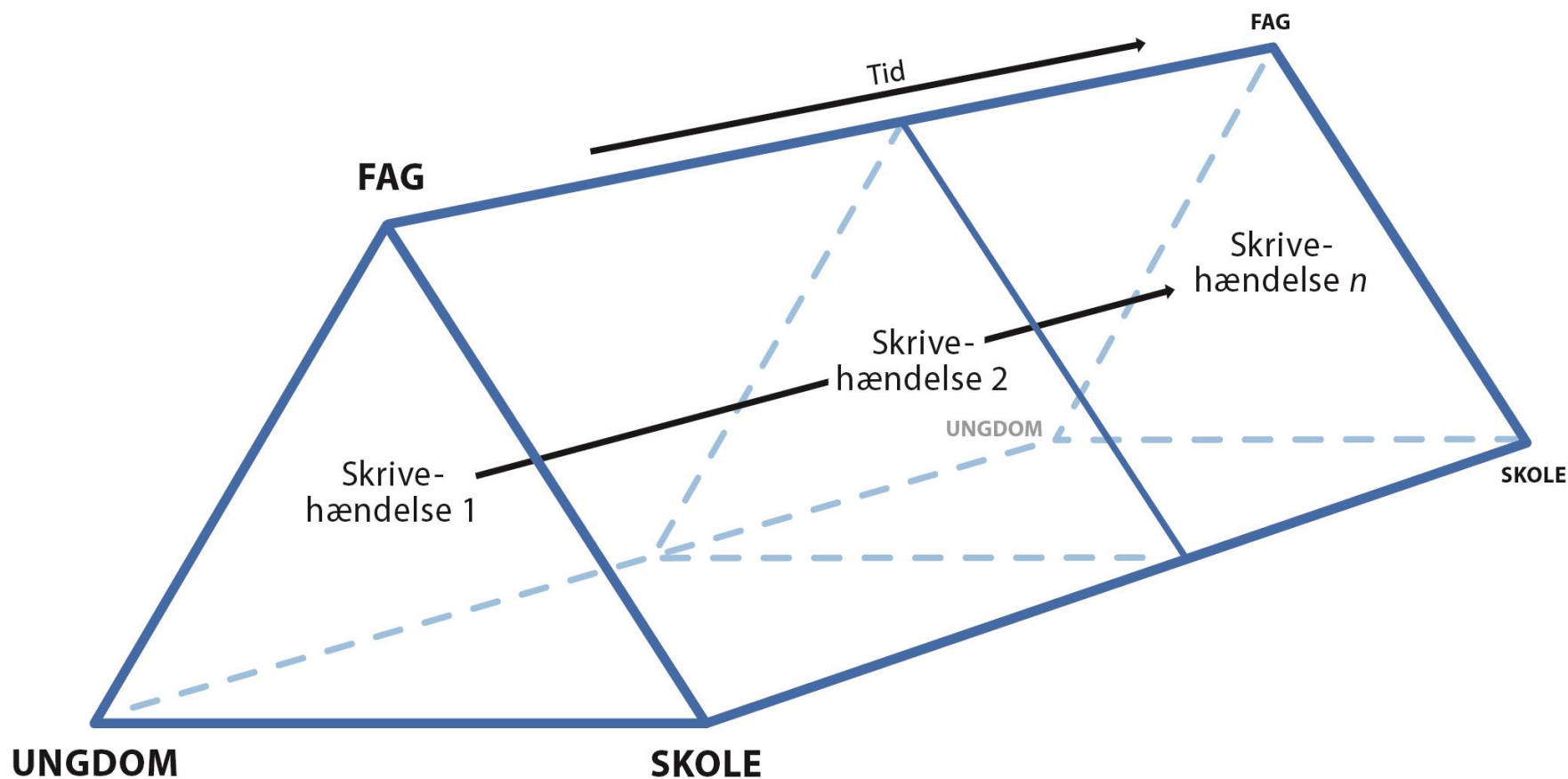
Fag: Fagdidaktik/didaktisering (Ongstad)

- Faglige tekstnormer
- Normer for skrivning om fagligt indhold
- Fagdidaktisk skriftbrug

Modellering af genstandsfelt I

Modellering af genstandsfelt II

Analyseenhed for længdestudier

Konstellation af skrifthændelser

- Skriveordre
- ELEVTEKST
- Lærerkommentarer
- Interview med eleven om opgave, skriveproces, tekst, lærerrettelser

Analysemodel for konstellationer

Analyseenhed	Anskuet som tekst	Anskuet som diskurs	Anskuet som social handling
Skriveordre			
Elevtekst			
Lærerkommentar			
Elevinterview			
Identitetsaspekter	Diskursivt selv	Forfatterselv	Selvbiografisk selv

Samarbejde og status

- Intern styregruppe, StoreFoS og LilleFoS
- Den tværfaglige samtale
- Årligt seminar med international ressourcegruppe
- Delte data på fælles platform, organiseret efter fast systematik
- Tæt samarbejde om publikationsprofil og publikationer
- Fælles deltagelse (symposier) på centrale konferencer
- Besøg os på www.sdu.dk/fos

Projekt Faglighed og skriftlighed

- Pilotstudie i 9. klasse 2009-2010
- Gymnasieprojekt 2010-2014, finansieret af Det Frie Forskningsråd.
 - Hvordan lærer elever sig fag gennem skrivning og skrivning gennem fag?
 - Hvordan udvikler de skriveridentitet og skrivekompetence?
- Etnografisk, longitudinal datagenerering:
 - Elevperspektiv.
 - Primærdata: Skriveordrer, elevtekster, lærerrespons, elevinterview (“talk around text”), klasserumsobservation.
- Sociokulturel og socialsemiotisk teoriramme.

Dette studie

- Én elev i overgangen fra folkeskole til det almene gymnasium
- Sofia, højtpræsterende, elitesvømmer, kreative interesser, glad for at skrive i dansk
- Dansklærer i folkeskolen: ”nu kan jeg snart ikke lære dig mere”
- Kritisk erfaring ved overgangen til gymnasiet
- Studiets fokus:
 - Danskfagets potentialer som skrivefag, set i Sofias perspektiv
 - To danskfaglige skrivekulturer
- Teoriperspektiv: skriveridentitet (Ivanic 1998)

Sofias skriveerfaringer i 9. klasse

”Årets bedste stil”

- *Skriveordre*: ”Klumme”. Inspirationstekst: autentisk klumme om at blive frarøvet sine fordomme.
”Skriv en klumme, hvor du reflekterer over det samme tema.”
Opgave stillet i opgavehæfte til folkeskolens afgangsprøve.
- *Sofias tekst*: Genresikker, humoristisk personlig narrativ om fordomme mod jyder der blev opløst ved et personligt møde. Slutning med et selvironisk tvist. Ungdomssprog, men også skolens sekundærdiskurs.
- *Lærerrespons*: højeste karakter. Sprogrettelser i elevteksten.

Et lykkeligt møde

Interview: det kedelige og skolens 'faktaer'

- En strategisk præstationsdiskurs
- En personlig udfoldelsesdiskurs

Klummen muliggør

- mediering mellem diskurserne
- personlig erkendelse ("selv om man godt ved at det er fordomme, holder man dem alligevel op som et skjold" – tilbageblik i slutningen af 2. gymnasieklasse)

Den første opgave i gymnasiet

Skribeordre: Pressefoto (såret soldat i Afghanistan):

Du skal analysere billedet (=beskrive). Husk at argumentere. Retoriske appelformer? Egen holdning til billede og budskab.

Sofias tekst: Beskriver hvad hun ser, associerer til actionfilm (narrativ), reflekterer i humoristisk tone, afsluttende moralsk fortolkning. Raffineret komposition der indeholder analytiske pointer i semantiske kæder.

Lærerrespons: Middelkarakter. Roser struktur og sprog. Kritiserer narrativ ("fint nok at du digter en lille historie, men den må ikke tage overhånd"). Kritiserer manglende faglig billedanalyse. Kritiserer "kludret syntaks".

Et frustrerende møde

Interview:

- ”Så hun [læreren] vil have sådan nogle flere konkrete faktaer i stedet for hvad jeg synes.”
- ”Jeg synes der er ret mange begreber, sådan nogle semantiske skemaer man skal kunne (...).”
- ”Her er der jo rigtig mange rammer og du skal altid ramme præcist ind i rammerne for ellers er det jo forkert.”

En anden faglig skrivekultur: andre forventninger, andre genrer

Men ingen tragedie – Sofia approprierer med tiden den nye skrivekultur og genvinder glæden ved at skrive i dansk

Danskfaglige skrivekulturer

Folkeskolens afgangsprøve:

Fiktion, journalistik, essay

- tekster er produktivt inspirationsgrundlag
- Kundskabsreferencer: hverdagserfaring
- Fortælle, beskrive lyrisk eller dramatisk (reportage), argumentere og reflektere personligt

De gymnasiale uddannelser:

Tekstanalyse, formidling, essay

- tekstanalyse i alle opgaver
- Kundskabsreferencer: faglige og almene/saglige
- Redegøre, analysere, fortolke, argumentere og reflektere sagligt

”Possibilities of selfhood”

For Sofia giver danskfaglig skrivning muligheder for at aktualisere:

- personlige erfaringsrum
- narrative ressourcer
- selvkomponerede længere tekster
- eksperimenter med sprog og stil (stemme/diskursivt selv)
- erkendelsesbærende arbejde med tekstskabelse og sproglig formgivning
- en voksende vilje til at integrere fag og verden (andre stemmer)

Tak

Folkeskoledansk og gymnasiedansk

Opgaver i 9. klasse

Undskyld ventetiden. Du har sikkert prøvet det selv. At vente på nogen eller noget, at stå i kø, at blive utålmodig ...
Skriv et essay om tid og ventetid. I dit essay skal du blandt andet reflektere over teksten herunder.

Mellem midnat og morgen
Skriv en stemningsfuld reportage om byen med rubrikken Mellem midnat og morgen. Billedet skal kunne illustrere din reportage.

Opgaver i 1.gymnasieklasse

Skriv en litterær artikel om nyere dansk musik. Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af en sang efter frit valg, hvor du bl.a. fokuserer på sangens sproglige virkemidler og budskab. Du skal desuden perspektivere sangen til Henriks Vesterbergs artikel, herunder hans fire fællestræk.

Skriv en kronik om snyd i gymnasiet. Du skal tage udgangspunkt i en redegørelse for synspunkterne i uddraget af Lene Wittrups kronik ”Jamen, så afskaf dog dansk stil i gymnasiet” og diskutere disse, idet du i diskussionen inddrager artiklen ”Studerende charmer sig til topkarakterer” samt egne eksempler.